

Станіславська К. І.

кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант, Національна академія керівних
кадрів культури і мистецтва

МИСТЕЦЬКО-ВИДОВИЩНІ ОЗНАКИ СУЧАСНОГО БОДІ-ПЕЙНТИНГУ (МАЛЮВАННЯ НА ТІЛІ)

Анотація. У статті розглянуто історичний розвиток боді-арту, окреслено форми та засоби сучасного боді-пейнтингу, наведено приклади видатних робіт у галузі тілесного розпису, боді-пейнтинг визначений як мистецько-видовищна форма.

Ключові слова: тіло, тілесність, боді-арт, боді-пейнтинг, мистецько-видовищна форма.

Анотация. Станиславская Е. И. Художественно-зрелищные признаки современного боди-пэинтинга (рисования на теле). В статье рассматривается историческое развитие боди-арта, очерчиваются формы и средства современного боди-пэинтинга, приводятся примеры выдающихся работ в сфере телесной росписи, боди-пэинтинг определяется как художественно-зрелищная форма.

Ключевые слова: тело, телесность, боди-арт, боди-пэинтинг, художественно-зрелищная форма.

Annotation. Stanislavska K. I. Art-show features of modern body painting. Historical development of body art is considered, forms and means of modern body painting are outlined, examples of masterpieces of body painting are made, body painting as art-show form is defined in the article.

Key words: body, corporeality, body art, body painting, art-show form.

Постановка проблеми. Постмодерністське мистецтво останньої третини ХХ – початку ХХІ століття на одне з перших місць у художньо-естетичній свідомості вивело поняття тілесності, що стало одним з глобальних принципів сучасної культури. Тілесна мова та різноманітні зовнішні прояви особистості є об'єктивною, найближчою для людини мовою, тому масова культура апелює передусім не до розумово-духовних, а до візуальних, чуттєво-тілесних форм буття людини. В умовах домінанти візуальної культури з її орієнтацією на видовищність та підвищену емоційність особливий актуальності набуває зовнішньо-тілесне вираження соціокультурних смислів.

У мистецтві постмодерну концепт тілесності виявляється у багатьох видах і формах, зокрема художніх акціях, хепенінгах, перформансах, тотальних інсталяціях. Особливе місце у цьому ряду займає боді-арт (з англ. *body art* – мистецтво тіла або тілесне мистецтво) – «художній напрям, що використовує у якості «сирої реальності» тіло, тілесність, позу, жест – невербальну мову тіла» [2, с. 88]. Боді-арт презентує багато форм втілення: крім вигадливо-вишуканого парикмахерського мистецтва та візажу, до нього традиційно відносять татування (нанесення стійкого малюнка на шкіру), пірсинг (проколівання тіла), скарифікацію (утворення художніх шрамів), бредінг (клеювання) та ін. Однак найбільш наближеним до академічного мистецтва і маючим високохудожні естетичні ознаки є, на нашу думку, боді-пейнтинг (з англ. *body painting* – малювання на тілі) – розпис по тілу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепт тіла є одним з найпопулярніших об'єктів дослідження у західній та вітчизняній філософії й культурології. До поняття тілесності все частіше звертаються вчені-гуманітарії, вивчаючи його у різних соціокультурних контекстах. Втім, питання тілесності в аспекті сучасного мистецтва увійшли до кола інтересів поки небагатьох вчених.

Про тіло як об'єкт і засіб мистецтва розмірковують Л. Ліпард (США), Р. Салецл (Словенія), французькі теоретики та практики М. Журніак, Д. Пан, У. Луті, Ф. Плюшар та ін. Серед українських дослідників окремими питаннями тілесних мистецьких практик займаються М. Ольховик, Л. Савицька, В. Черепанин; антропологію музичної тілесності вивчає О. Полтавцева; тілесність у ракурсі кінознавства осмислює М. Дремлюга. У російській науці перформативні тілесні форми та гендерні аспекти репрезентації тіла аналізують Н. Абалакова, Н. Каменецька, М. Чистякова; онтологічний аспект тілесності західного сучасного мистецтва досліджує М. Острий; концепт тіла у контексті кінематографії вивчають О. Булгакова, М. Ямпольський; фотографію як спосіб проблематизації тілесності презентує О. Гиніятова.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Аналіз літератури довів, що тілесно-художня форма боді-пейнтингу поки що не розглядалася вченими на рівні мистецько-наукового дослідження. На нашу думку, бурхливий розвиток даної форми у сучасній масовій культурі та різноманітність

Надійшла до редакції 20.04.2011

соціокультурних сфер її використання дозволяють визначити боді-пейнтінг предметом наукової статті.

Формулювання цілей статті. Виявлення та аналіз мистецько-видовищних ознак боді-пейнтінгу.

Виклад основного матеріалу. Те, що у сучасному мистецтві називається боді-артом, корінням сягає давнини, коли розмальовування тіла визначалось прикладними цілями. Сьогодні ж сліди практичного використання боді-арту збереглися хіба що у студентському фольклорі: «Що це? – запитує екзаменатор, помічаючи розмальовані формулами руки студентки. – Це боді-арт».

Мистецтвознавці-дослідники стверджують, що людина почала прикрашати власне тіло задовго до винайдення одягу – це був найдавніший спосіб виділитись із «сірої маси». Боді-арт бере свій початок у розписі тіл, практиці татуювання та пірсингу стародавніх племен Африки, Азії, Америки, Австралії. Розмальовка тіл для людей тієї епохи несла смислове навантаження – релігійне значення, ритуальне дійство, охоронну функцію, засіб комунікації. Завдяки боді-арту люди намагались не стільки прикрасити себе, скільки уберегтись від злих духів, прикликати удачу, замаскуватись на полюванні тощо. Крім того, малюнки на тілі слугували символами статусу людини, її соціального рангу та суспільного становища, ознаками заохочень та нагород, демонстрували належність до роду чи племені, були амулетами та талісманами.

Сучасна археологія знайшла докази використання натільних малюнків і татуювань у Стародавньому Єгипті, а також на території Греції, Італії та Японії. На початку 1990-х років в Європі (між Італією та Австрією) був знайдений найдавніший зразок боді-арту – заморожені рештки чоловіка віком 5000 років, на тілі якого було виявлено кілька десятків татуювань. У 1948 році в регіоні між Китаєм та Росією російські археологи знайшли муміфіковані останки кількох тіл віком 2400 років, вкритих татуюваннями. Є відомості, що стародавні греки використовували клеймування та певні татуювання для позначення рабства, а також для передачі повідомлень між шпигунами. Племена майя, інків та ацтеків також широко використовували татуювання в якості знаків соціальної належності: за кольорами та візерунками на обличчі можна було легко зрозуміти, до якого племені належить індієць, який ступінь ієрархії він займає, з ким це плем'я зараз веде війну і т. п. У Японії татуювання застосовували з релігійними та іншими церемоніальними цілями. Тисячолітні мумії з проколотими вухами, губами та носами були знайдені в Європі, Азії, на Сході, в Америці.

У багатьох країнах Азії, Сходу та в Індії велике розповсюдження отримав розпис тіла за допомогою хни – менді або мехенді (рис. 1). Стародавнє східне мистецтво розпису тіла візерунками з хни, на відміну від татуювання, є тимчасовим прикрашенням тіла, але тримається довше, ніж інші способи малювання – до трьох тижнів. Менді з'явились близько 5000 років назад у Стародавньому Єгипті, де хну використовували як косметичний засіб для фарбування долонь та стоп фараонів, а також прикрашання тіла та нігтів знатних дам. За іншою версією, вперше розмальовувати тіло

хною почали в Індії. Якщо повсякденні малюнки були достатньо простими, то на урочистості та свята жінки вкривали своє тіло чудернацькими квітами та візерунками. Найкрасивіші менді малювали на весілля: напередодні свята усі жінки збирались на вечірку і розмальовували руки та ноги нареченій та усім присутнім. Вважається, що чим більш насиченим та складним буде візерунок, тим щасливішим буде життя у молодих. За обрядом залишки невикористаного порошку закопували у землю, аби захистити шлюб та уникнути невірності чоловіка. До речі, за традицією наречена мала право не займатись домашнім господарством, доки малюнок не змиється. Вже одружені жінки прикрашали себе менді для укріплення сімейного щастя.

Менді і сьогодні є не тільки прикрасою, а й символом, талісманом, без якого не обходиться жодне свято. Стародавнє мистецтво професіоналізувалось, і у сезон весіль та національних свят салони краси на Сході працюють до пізньої ночі. Цікаво, що вперше до таких салонів, аби прикрасити свої зап'ястки та щиколотки, дівчатка приходять у 3–4-річному віці.

З кінця ХХ століття ця технологія стала популярною серед дівчат і на Заході. Розпис тіла хною набирає популярності в Європі та Америці завдяки й тому, що багато відомих актрис та співачок прикрасили себе менді (Мадонна, Наомі Кемпбелл, Демі Мур та ін.). Сотні років мистецтво розпису хною мандрувало по різних країнах та континентах, видозмінюючись залежно від традицій та культур різних народів. І сьогодні менді можна впевнено визначити не лише способом прикрашення тіла, а й мистецтвом, здібним подарувати унікальний духовний досвід.

Перше знайомство західних країн з натільними розписами відбулося у ХVIII столітті – їх «завезли» моряки, що побували у дальніх краях. Від полінезійців і тайтян до європейців розповсюдилась мода на татуювання. Слово «татуювання» походить від полінезійського «tatao», що означає «рисунок». Слово було введено до англійської мови капітаном Джеймсом Куком у 1773 році – він використав його у своєму звіті про подорож навколо світу. Оригінальний спосіб створення татуювання був набагато жорсткішим, ніж це є сьогодні: загострений гребінь занурювали у сажу, після чого наносили малюнок, роблячи надрізи на шкірі.

Одні з перших у ХХ столітті прояви боді-арту відносять до російського футуризму в особі художника М. Ларіонова. У 1913 році він з односторонніми влаштував «футуристичну прогулянку» по Москві, розмалювавши свої обличчя та перетворивши себе у художні об'єкти. Поява у центрі міста розфарбованих художників бурхливо обговорювалась у пресі, а Ларіонов разом з письменником І. Зданевичем видав маніфест футуристів «Чому ми розмальовуємось», в якому зазначалось: «Ми пов'язали мистецтво з життям. Після тривалої самоти майстрів ми гучно покликали життя і життя вторгнулося у мистецтво, час вже мистецтву вторгнутися у життя. Розмальовка облич – початок вторгнення. Тому так колотяться наші серця. Ми не прагнемо єдиної естетики. Мистецтво не лише монарх, а й газетяр та декоратор. Ми цінуємо і шрифт, і вісті. Синтез декоративності та ілюстрації –

Рис. 1. Менді – розпис хною.

Рис. 2. Боді-пейнтінг Крейга Трейсі.

Рис. 3. «Ручні тварини» Гвідо Даніеле.

основа нашої розмальовки. Ми прикрашаємо життя і проповідуємо – тому ми розмальовуємось» [1, с. 115].

Це був свого роду пролог – хоч і епатуючого, але ігрового характеру. Коли ж художники звернулись до боді-арту у 1960–70-х роках, тіло стало об'єктом вже не жартівливих, а часом вельми жорстких і небезпечних акцій. Боді-арт починає розвиватись у Європі як протиставлення духовній зашкарублості та соціальним стереотипам. Філософсько-естетична специфіка боді-арту була пов'язана з підвищеним інтересом до пограничних станів: життя – смерть, Ерос – Танатос, свідомість – несвідоме, мистецтво – не-мистецтво. Іншою домінантою творчості виступає соціальна, расова, національна, сексуальна самоідентифікація, фрейдистська символіка, садомазохістські мотиви. Концептуальним аспектом боді-арту стало тіло

як первинний об'єкт власності, що дає право розпоряджатись власним життям та смертю.

Сучасний боді-арт виникає у 1964 році у Відні. Його перші маніфестації – нудистські акції Г. Брюса та досвіди Р. Шварцкоглера, пов'язані з різними можливостями тілесної мови. Їхні американські послідовники вивчають взаємозв'язки поетичної та тілесної мови (В. Аккончі), а також такі ракурси тілесності, як гримаса (Б. Науман), подряпина (Д. Оппенгейм), поріз (Л. Сміт), укус (В. Аккончі). Художники використовували свої тіла як матеріал або об'єкт творчості, прибігаючи до різноманітних, часто болісних маніпуляцій.

В епіцентрі творчих інтересів митців – біль, насилля, ризик, тілесні страждання: художники вкривали свої тіла гіпсом та надрізами, виконували

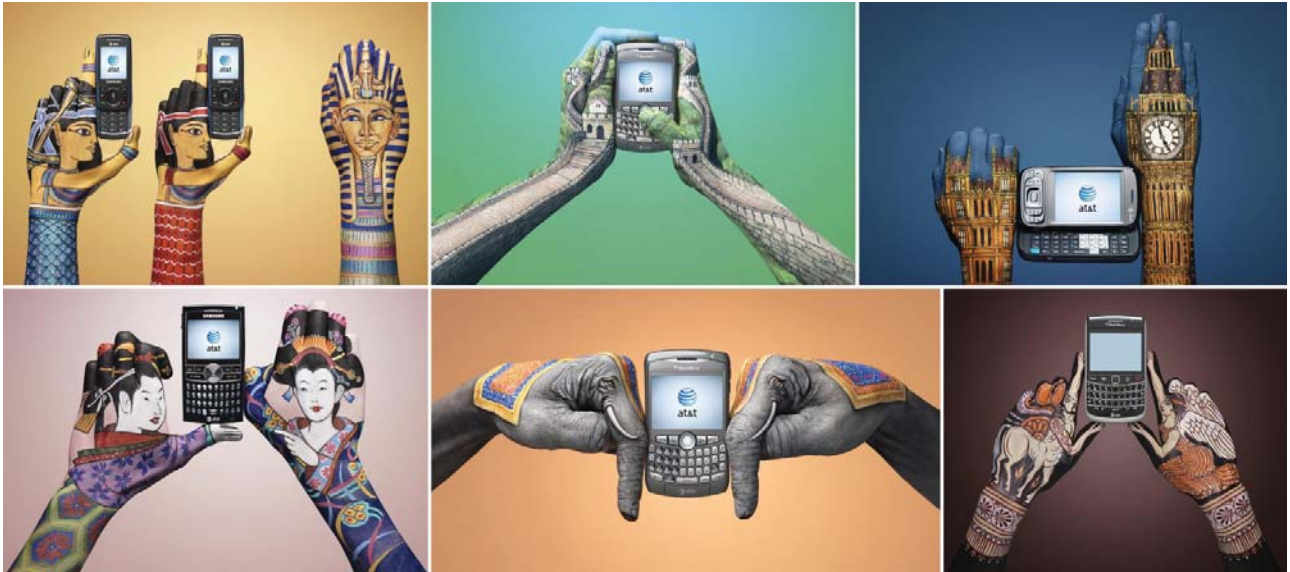

Рис. 4. Рекламний боді-пейнтинг Гвідо Даніеле для AT&T.

Рис. 5. «Антимікробна» рекламна кампанія Kimberly-Clark Professional.

Рис. 6. Соціальна рекламна кампанія «Чи на тих речах ти заціклюєшся?»

виснажливі вправи, палили на собі волосся; Р. Шварцкоглер (Австрія) по шматочку відрізає власну плоть, фіксуючи все на фотоплівку; В. Аккончі (США) кусав себе в плече і демонстрував укуси глядачам; К. Бьорден (США) у виставковому залі змусив свого друга вистрілити у нього так, щоби злегка задіти руку (в результаті чого був серйозно поранений), а в

іншій роботі повільно скачувався по сходинках під стусанами асистента; Д. Пане (Франція) наносила собі порізи одночасно з макіяжем; М. Абрамович (Югославія) рвала на собі волосся, вирізала лезом на животі зірку, лежала на льодяному хресті, танцювала або кричала до знесилення. Таким чином, вказує В. Турчин, «...тіло у боді-арті перетворюється у річ

Рис. 7. Знаки зодіаку Руді Евертса.

для маніпулювання. <...> Художник розглядає своє тіло позаіндивідуально, зовсім його не культивує та і перетворюючи на об'єкт» [3, с. 230].

Композиції боді-арту створюються за принципом «живих» картин або скульптур. Окрім власного тіла (або тіл моделей) об'єктом боді-арту можуть бути тілесні муляжі або фотографії. Також боді-арт використовується як елемент інсталяцій та перформансів. Боді-арт або розігрується безпосередньо перед глядачем, або записується для подальшої демонстрації на відео.

Одночасно з «більш великим» боді-артом розвивався й інший напрям (умовно назвемо його «гримувальним»), в якому тіло стало об'єктом рисованого та костюмованого рідження. Акції такого роду проводили Гілберт і Джордж (Великобританія), Л. Онгані (Італія), Ю. Клауке (Німеччина), Л. Кастеллі (США), В. і Р. Герловіні (Росія – США) та ін. Саме в цьому напрямі боді-арту і став розвиватись художній розпис по тілу – боді-пейнтінг.

Одна з ідей боді-пейнтінгу – зробити тіло моделі невід'ємною частиною загальної концепції дизайну або певного середовища, адже тіло являється не лише об'ємним полотном, а й об'єктом, за допомогою рухів і пластики якого досягаються додаткові візуальні враження глядачів, акцентується увага на «мові» тіла, поєднанні кольорових плям та ліній.

Теми розпису сучасного боді-арту практично не обмежені: невігладливі картинки, знаки та символи, елементи уявного одягу, рослинний і тваринний світ, природні стихії, фантастичні мотиви, етнічні орнаменти та ін. Розписом може вкриватись все тіло або якась його частина.

Існує багато способів нанесення малюнку на тіло – все обмежується лише фантазією художника і розташуванням до нього «полотна». Серед засобів розпису виділяються: олівець для розпису/тату (тримається на тілі близько тижня); маркер/фломастер для малювання на шкірі («життя» малюнку – три дні); хна (орнамент зберігається до трьох тижнів); художні фарби гуаш та акварель на меду (їх використовують, як правило, початківці; легко змиваються водою); театральний грим (застосовується для фонового зафарбовування великих фрагментів шкіри; змивається олією); аквагрим (малюнок зберігається до першого вмивання; найчастіше використовується у дитячому середовищі – дитячих театрах, на дитячих святах та карнавалах, адже це делікатні косметичні фарби на водяній основі, що не викликають подразнень та алергій); акрилові фарби (прикрасять шкіру на дві доби; важко змиваються).

Фарба може наноситись на тіло пензлем, спонжем (натуральною губкою), пальцями рук, а також за допомогою пульверизатора (спеціального розпилювача у невеликому флаконі, яким зручно вкривати великі ділянки тіла) або аерографа (пристрою, що розпиляє кольорову рідину стисненим повітрям). Часто при виконанні художніх розписів використовуються додаткові прикраси (стрази, блискітки, намистинки, пір'їнки тощо), які фіксуються на тілі за допомогою спеціального клею.

Іноді малювання на обличчі виділяють в окремий вид – фейс-арт (з англ. *face art* – мистецтво обличчя); окремою галуззю розвивається і нейл-арт (з англ. *nail art* – мистецтво нігтів) – декоративний манікюр та розпис нігтів.

Використання боді-пейнтингу сьогодні практично не має меж. Крім вже названих «живих картин», боді-арт-виставок та перформансів, тілесне малювання застосовується в рекламі, промо-акціях, презентаціях нової продукції, показах мод, друкованих календарях та соціальних плакатах, відеокліпах, шоу-програмах, тематичних вечірках, на різноманітних фестивалях та дитячих святах, в якості арт-терапії, а також в багатьох молодіжних субкультурах.

Одним з найкращих майстрів боді-пейнтингу сучасності вважається американець Крейг Трейсі (*Craig Tracy*). Художник малював на різноманітних поверхнях, але більше всього йому подобається людське тіло. У минулому ілюстратор, Трейсі зайнявся розписом по тілу у 2002 році, відкривши у Новому Орлеані власну галерею. Майже кожний його твір – шедевр (рис. 2).

Твори італійського художника *Гвідо Даніеле* (*Guido Daniele*) можна впевнено назвати «хенд-мейдом» (з англ. *handmade* – зроблений вручну), адже, окрім рук, у їх створенні не бере участі більше нічого: лише руки, фарба та пензлик. Митець з легкістю перетворює власні руки на зебру, папугу, кішку, орла та ін. (рис. 3). Також за допомогою розмальованих рук художник розробив дизайн рекламного проекту для *AT&T* – однієї з найбільших американських телекомунікаційних компаній. Креативні підходи до рекламування мобільного зв'язку у різних країнах просто вражають (рис. 4)!

Ідею використання боді-пейнтингу рук у рекламі використала і американська корпорація паперово-гігієнічної продукції *Kimberly-Clark Professional*: аби нагадати людям, що руки треба мити часто і з милом, була розроблена оригінальна рекламна кампанія – серія плакатів з «портретами» тих мікробів та бактерій, які населяють брудні руки (рис. 5). Після цієї акції про фірму заговорили вже не тільки як про великого дистриб'ютора засобів гігієни, але й як про справжніх фахівців, що розуміються на рекламі та способах впливу на цільову аудиторію.

Фонд по боротьбі з раком молочних залоз *Breast Cancer Foundation* (Сінгапур) розробив соціальну рекламну кампанію, що закликає жінок регулярно обстежуватись у лікаря-маммолога. На трьох плакатах жіночі груди стали частиною різних композицій боді-пейнтингу. Реклама наголошує на тому, що сучасних жінок, одержимих власною зовнішністю, хвилюють безглузді та несерйозні, порівняно з раком, проблеми: прищ на обличчі, розтріпана зачіска, надто великі сідниці. Рекламний слоган «Чи на тих речах ти зациклюєшся?» акцентує на необхідності профілактики страшною хвороби, яка зовсім не смертельна, якщо виявляється на ранніх стадіях (рис. 6).

Австралійський боді-арт-художник Руді Евертс (*Rudi Everts*) зробив цікаву і красиву серію тілесних розписів, втіливши на дванадцяти жіночих тілах усі знаки зодіаку. Головна особливість його робіт полягає в тому, що автор не просто наносить малюнки на тіла моделей, а дуже точно враховує усі анатомічні нюанси, в результаті чого округлості та вигини жіночого тіла стають невід'ємними частинами зображення. Митець настільки вдало грає з формами, що в деяких композиціях

з першого погляду і не зрозумієш, яка частина тіла послужила полотном для малюнку (рис. 7).

У багатьох країнах світу (в тому числі в Україні) регулярно відбуваються фестивалі та чемпіонати з боді-пейнтингу, де художники демонструють своє мистецтво. Недовговічність розпису по живому тілу підкреслює первозданність краси природи та створює відчуття неповторності буття в мистецтві та мистецтва у бутті.

Висновки. Майстер боді-пейнтингу робить людське тіло основою своєї композиції, закладаючи у малюнок конкретний зміст, внаслідок чого тіло перетворюється на полотно, що розповідає історію автора через художній образ. Тіло-полотно слугує засобом самовираження таланту митця, в арсеналі якого великий обсяг різноманітних технологій розпису тіла – від найдавніших до надсучасних. Рисунок на оголеному тілі завжди втілює протиріччя «тілесного низу» та «естетичного верху», грає на суперництві наготи та оболонки, балансує між природним та культурним, низьким та піднесеним. Естетичний ефект боді-арту при цьому полягає в актуалізації обох полюсів. Такі висновки дають нам право визначити боді-пейнтинг *мистецькою* формою.

З іншого боку, тіло моделі не є статичним полотном, адже саме пластика, рухи, поза – тобто, усі якості «мови» тіла – стають невід'ємною частиною боді-арт-вистави, візуалізуючи ідею художника. Саме процесуальність, дія, рух акцентують увагу глядача на важливих моментах розпису. Крім того, сама модель переживає «дивну» трансформацію: її тіло, залишаючись фактично оголеним, ніби набуває кольорової шкіри або незвичного одягу, даруючи своїй власниці можливість відчуття себе у новій «ролі». Таке перевтілення дозволяє моделі розкріпачитись, розкрити в собі нові грані власної особистості, виразити себе і своє світовідчуття через своєрідне акторське амплуа, що і сприймається глядачем. Ці ознаки і зумовлюють наше визначення боді-пейнтингу як форми *видовищної*.

На відміну від класичного, сучасне мистецтво, як справедливо стверджує М. Чистякова, не ставить перед собою завдання удосконалити людину засобами впливу на неї з позицій істини, добра та краси. Воно орієнтовано на інші цілі – не стільки виховні, скільки антропологічно-конструкторські. Сучасне мистецтво, в тому числі боді-арт, розширює чуттєву сферу людини, накреслюючи шляхи віднаходження нею цілісності, внаслідок чого культурна опозиція «дух – тіло» поступово згладжується [4, с. 109].

Література:

1. Зданевич И., Ларионов М. Манифест футуристов. Почему мы раскрашиваемся / Илья Зданевич, Михаил Ларионов // *Аргус*. – 1913. – № 12. – С. 115.
2. Лексикон неоклассики. Художественно-эстетическая культура XX века [под ред. В. В. Бычкова]. – М.: РОССПЭН, 2003. – 607 с. (Серия «Summa culturologiae»).
3. Турчин В. С. По лабиринтам авангарда / В. С. Турчин. – М.: МГУ, 1993. – 248 с.
4. Чистякова М. Г. Акционизм в искусстве: философско-антропологические смыслы / Марина Георгиевна Чистякова // *Вестник Московского государственного областного университета*. Серия: Философские науки. – 2010. – № 3. – С. 105–109.